

PETRONEL ZAHARIUC, *Țara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ștefan voievod (1653–1658)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003, 609 p. și 55 ilustrații alb-negru.

Lucrarea de față impresionează cititorul la o primă vedere prin dimensiunile sale. Nu mai puțin de 609 pagini așteaptă să fie citite de către lectorul dornic să-și completeze cunoștințele despre istoria Țării Moldovei în timpul domniei lui Gheorghe Ștefan. Dorința sa trebuie să fie cu atât mai mare cu cât singura lucrare asemănătoare ca tematică din istoriografia românească este cea a lui Alexandru Papadopol Calimah, din 1886, intitulată *Despre Gheorghie Ștefan voievod*.

O scurtă *Introducere* ne întâmpină în debutul cărții. Aici autorul face o trecere în revistă a creațiilor istoriografice care au reușit, într-o anumită măsură, să puncteze unele aspecte din domnia lui Gheorghe Ștefan. Puține la număr, acestea poartă și pecetea ideologică a canoanelor ce au fost impuse creației istoriografice de către „imperativele” anumitor perioade din istoria contemporană a românilor. De asemenea, autorul prezintă izvoarele, dar și modelele care au stat la baza întocmirii lucrării: monografia lui Alexandru Ciorănescu, *Domnia lui Mihnea III (Mihail Radu), 1658–1659*, și cea realizată de Constantin I. Andreescu și Constantin A. Stoide în 1938, *Ștefăniță Lupu, domn al Moldovei (1659–1661)*. În finalul *Introducerii* sunt prezentate succint capitolele lucrării și intențiile care au stat la baza conturării fiecăruia dintre ele.

Primul capitol ne familiarizează cu *Familia și cariera lui Gheorghe Ștefan înainte de domnie*. Cele două componente sugerate de titlu sunt tratate separat, mai mult spațiu solicitând studiul genealogic asupra familiei lui Gheorghe Ștefan. Primul ascendent cunoscut al acesteia este Gavril logofătul, cunoscut în 1658 ca membru în regența alcătuită în timpul minoratului lui Bogdan Lăpușeanu și mare logofăt în a doua domnie a lui Alexandru Lăpușeanu. Este întâiul stăpânitor pe scaunul marilor logofeți ai Țării Moldovei din familia lui Gheorghe Ștefan, scaun pe care și viitorul domn l-a ocupat la capătul unui *cursus honorum* constant. Întreaga domnie a lui Vasile Lupu a fost o perioadă de ascensiune lentă pentru Gheorghe Ștefan, de la dregătoria de mic sulger la cea de mare logofăt. În cele din urmă, tot el a pus la cale complotul prin care și-a detronat domnul căruia îi jurase credință.

Un întreg capitol este dedicat contextului în care a fost organizat acest complot, întrucât „răsturnarea” lui Vasile Lupu s-a datorat conjugării intereselor stăpânilor din vecinătate: Gheorghe Rákóczi, Matei Basarab, regele polon și hanul tătar, cu nemulțumirea unora dintre boierii moldoveni. Între aceștia s-a aflat și

Gheorghe Ștefan, care a speculat raporturile divergente dintre domnul său și vecinii săi.

Perioadei tulburi de la sfârșitul domniei lui Vasile Lupu și începutul domniei lui Gheorghe Ștefan îi sunt atribuite trei capitole, corespunzătoare *Răsturnării lui Vasile Lupu, Primei domnii a lui Gheorghe Ștefan (4/14 aprilie – 21 aprilie/1 mai 1653)* și celei de *A doua domnie a lui Vasile Lupu (21 aprilie/1 mai – 6/16 iulie 1653)*. După lovitura neașteptată dată de Gheorghe Ștefan, Vasile Lupu a revenit rapid cu ajutorul ginerelui său, Timuș Hmelnițki. „Domnul de Paști” – după expresia lui Nicolae Iorga – își pierde astfel pentru prima dată tronul. Încercarea lui Vasile Lupu de a contracara concertul extern îndreptat împotriva sa prin atacarea lui Matei Basarab s-a soldat cu înfrângerea de la Finta, care i-a ușurat sarcina lui Gheorghe Ștefan. Victoria sa de la Sârca a tranșat conflictul cu Vasile Lupu, dar nu în mod definitiv. Cel de-al șaselea capitol al lucrării, *Începutul domniei lui Gheorghe Ștefan*, prezintă modul în care are loc înfrângerea definitivă a oponentilor săi și așezarea lucrurilor pe făgașul normal.

Capitolele cu cea mai mare consistență sunt cele dedicate *Politicii externe și Politicii interne* a noului domn, care ocupă mai bine de jumătate din întreaga carte, într-o proporție aproximativ egală. Ceea ce uimește este faptul că autorul nu a operat nici o delimitare în interiorul capitolului de politică externă. În locul unor subcapitole care să trateze relațiile cu fiecare dintre vecini în parte sau să puncteze separat fiecare dintre evenimentele istorice importante din timpul domniei lui Gheorghe Ștefan, s-a optat pentru expunerea complexă a tuturor faptelor și a tuturor celor cu care Țara Moldovei a avut relații externe în această perioadă. Tendința de împărțire didactică, oarecum artificială, pe secvențe, a politicii externe a fost abandonată în favoarea acestei maniere profesioniste de prezentare a istoriei, lăsând-o să se recomună din curgerea cronologică a evenimentelor. Aflăm astfel despre intervenția în Țara Românească, alături de principele transilvănean, Gheorghe Rákóczi, pentru restabilirea ordinii perturbate de răscola seimenilor, în 1655, despre tratativele și proiectul de tratat cu Rusia din 1656 sau despre participarea la campania din Polonia, alături de alături de același principe transilvănean, care nutrea visuri de mărire, în 1657. Constantă în întreaga politică externă a lui Gheorghe Ștefan este alianța sa cu Gheorghe Rákóczi al II-lea, pe care l-a urmat ca un vasal în tot ceea ce a înfăptuit și i-a cerut.

Capitolul de politică internă, de dimensiuni asemănătoare cu cel de politică externă, este împărțit în trei subcapitole. Primul dintre acestea face o trecere în revistă a tuturor *Dregătorilor și slujbașilor domnești* care au fost prezenți alături de Gheorghe Ștefan în realizarea actului de conducere a țării. De această dată s-a lucrat foarte metodic, contabilizându-se, practic, toate funcțiile și deținătorii acestora. A rezultat un catalog complet al dregătorilor mari și mici și al diferiților slujbași.

Deși Gheorghe Ștefan n-a ctitorit decât o singură mănăstire, cea de la Cașin, prezentată pe larg în cel de-al treilea subcapitol de politică internă, autorul lucrării are în atenție și situația Bisericii din Țara Moldovei în timpul lui Gheorghe Ștefan, în cel de-al doilea subcapitol. Pe baza mărturiilor documentare, se pare că domnul ce a urmat lui Vasile Lupu, cunoscut pentru ctitoriile sale, nu s-a implicat la fel de mult ca predecesorul său în sprijinirea Bisericii, dar nici nu a tulburat-o, aceasta urmându-și viața obișnuită.

Cel de-al nouălea și ultim capitol urmărește pribegia lui Gheorghe Ștefan în cei zece ani de exil, în care nu a încetat să speră că va putea reveni vreodată pe tronul pe care fusese nevoit să-l părăsească. Încheierea prilejuiește recapitularea concluziilor la care autorul a ajuns în fiecare capitol, dar și reafirmarea scopului acestei lucrări și a metodelor utilizate: structurarea unei monografii prin cercetări de ordin genealogic și prin studii documentare.

Realizatorul acestei lucrări nu numai că a reușit constituirea unei monografii complexe, solidă în toate încheierile ei, ci a și proiectat-o în tabloul istoric al Țării Moldovei din secolul al XVII-lea și în context mai larg, sud-est european. Lucrarea de față nu este doar o monografie: este un fragment din istoria românilor, văzut din perspectiva domniei lui Gheorghe Ștefan, este o temelie pe care se poate întemeia o bună cunoaștere a realităților românești din deceniul al șaselea al veacului al XVII-lea. În același timp, autorul întregeste bagajul documentar din această perioadă cu noi acte, pe care le introduce în circuitul istoric. Importanța acestui efort este cu atât mai mare cu cât marile colecții documentare nu au acoperit până acum decât parțial domnia lui Vasile Lupu.

Lucrarea este, și din acest punct de vedere, un pas înainte în istoriografia românească.

Preocupările autorului de heraldică și genealogie, dublate de un instrument de lucru deosebit de util, cunoașterea limbii slave, au dus, în numeroase cazuri, la îndreptarea unor erori de datare, de traducere sau de întregire a unor documente importante pentru istoria acestui interval cronologic.

Lucrarea nu se adresează unor neinițiați, nu are ca scop popularizarea, ci este o lucrare științifică în adevăratul sens al cuvântului, cu un conținut dens în informații, obiectivă, cu un aparat critic realizat impecabil.

Pentru a ușura munca cititorului, autorul a anexat lucrării un indice de nume și locuri foarte util, iar în final 55 de ilustrații alb-negru. Calitatea acestora din urmă nu se ridică, însă, la nivelul pe care l-a atins lucrarea din punct de vedere științific, multe dintre ele fiind prea întunecate sau neclare. O dispunere a acestora în cadrul lucrării, acolo unde se face referire la personajele sau monumentele prezentate, le-ar fi sporit, poate, utilitatea. De asemenea, inserarea unor hărți în materialul prezentat sau chiar alături de celelalte ilustrații considerăm că era absolut necesară pentru clarificarea desfășurării unora dintre evenimente.

O altă recomandare pe care o putem face este aceea privitoare la anexarea unei erate, în care să fie îndreptate micile omisiuni și inversiuni apărute în procesul de tehnoredactare, foarte rare, care nu perturbă totuși conținutul științific al lucrării și inerente unei construcții de asemenea dimensiuni și complexitate. Credem că tot unei erori de tipar se datorează și datarea evident greșită a unei scrisori la 31 noiembrie 1657.

Dincolo de micile observații pe care le-am adus, lucrarea de față se impune prin rigurozitate științifică, prin noutatea materialului documentar adus în discuție, prin originalitatea modului de abordare a problemei tratate și, nu în ultimul rând, prin stilul personal al autorului, caracterizat prin concizie și claritate. Se conturează astfel una dintre cele mai reușite monografii apărute în istoriografia românească de după 1989.

LEONARD DRAGOMIR